

Végül emlékezzünk meg a társulat Magyarországon való működéséről is.

A Brit- és Külföldi Bibliatársulat 60 év óta dolgozik hazánkban. A felsőlövői tanintézetek lánglelkű alapítója, a kegyes lelkű Wimmer útján lépett velünk először összeköttetésbe. Kőszegen, gondolom 1842-ben, nyomtatták magyar pénzen az utolsó újtestamentomot. Azóta Magyarországon is a londoni Biblia-társulat nyomatja s raktárai és kolportörjei útján ő terjeszti a bibliákat. Ennek költségén történt meg a Károli-fordítás revíziója is. Mult évben Magyarországon (Erdélylyel és Horvát-Szlavonországgal együtt) 22 kolportört foglalkoztatott, kik a raktárnokkal együtt összesen 84,722 Bibliát adtak el, s ebből 43 ezer tisztán magyar nyelvű példány, a többit a nemzetiségek (német, tót, oláh, szerb stb.) szolgáltatják. Ez a szám 2200-zal több, mint az 1896. évi eladás és a legmagasabb az eddigi eladások között. Általában a jelentés örömmel emeli ki, hogy dacára az agrár-szocialista és az ultramontán heves ellenmozgalmaknak, a keresztyén tevékenység hazánkban emelkedőben van. Az egyházpolitikai törvények belterjesebb és serényebb munkára ösztönzik az egyház embereit. Belmissziói intézmények keletkeznek s kezdenek áldásos keresztyén munkákhoz. Az evangéliumi sajtó növekszik számban, szellemben és hatásban. Evangélizáló egyesületek munkálnak a hitetlenek megtérítésére. Általában a jelentés magyarországi része hű, megbízható és jóindulatú értesítést tett közzé a mi dolgainkról. Meglátszik rajta mind a magyar-osztrák birodalmi ügynök (Millard) lelkiismeretes pontossága, mind az, hogy a társulat londoni comitejában hű magyar és buzgó protestáns ember (dr. Duka Tivadar) ül, kinek szivességéből kaptuk meg a jelentés egy példányát.

Ime néhány adat és vonás a Brit- és Külföldi Bibliatársulat világra szóló tevékenységéből. Az adatok fölemelők, a tények buzdító hatásúak. A világ evangélizációja folyik itt nagy méretekben. Nyomatott szóval az evangélium prédikáltatik itt minden népeknek. Jézus Krisztushoz hivatgatnak ezek mindén megfáradt és megterhelt lelket az egész földről. A jelentés adatai s a társulat eddigi sikerei ismét és ismét megdönthetetlen bizonyítékokkal tárják elénk azt a vallás-pszichológiai tényi: a hit, a Krisztusban való élő hit csudákat művel s erkölcsi erejével meggyőzi a világot.

Váradí F.

BELFÖLD.

Templomavatás Hatvanban.

Folyó hó 4-én szép ünnepséggel folyt le a hatvani egyesült protestáns egyház templomának felavatása. Alig néhány esztendeje, hogy Keresztesi Samu, budapesti vallás-tanárr, akkor még héviz-györki ref. lelkész, egy valóságos misszionárius lángoló buzgalomával elkezdte összegyűjtögetni a hozzá közel levő Hatvanban is a reformátusokat. Otthon, gyülekezetében vezette, gondozta híveit, tanította az iskolás gyermekeket, Aszódon vallásitanítója volt a

javító intézetbe került romlott gyermekeknek, és szakított magának időt a hatvani munkára is, a melylyel a nagy tömegből a részünkről való lelkeket halásztá. Eleinte bizony — azt hiszem — nem igen szakadozott a hálój; de az evangélium fényénél az Urban hívő testvérek lassan-lassan megismerték egymást s a templom felavatásán már egy szép családot, az istenországnak szép kis seregét láttuk együtt.

A világ csak a sikert, az eredményt itéli meg a szerint, a mint ez az eredmény neki tetszik, vagy nem tetszik: én hadd legyek jobb a világnál, hadd emlékezzem meg a kezdet nehézségeiről s hadd nyujtsam az elismerés első koszorúját az első harcosnak, Keresztesinek. A természet törvénye s a léleké, a természeti világ igazsága s az erkölcsi sokban hasonlítanak egymáshoz, s a természet azt mutatja, hogy a lavina megnő magától is, csak egy erő legyen, a mely a lavina magvát mozgásba hozza.

Egyházunk vezetői, a mikor Hatvant kamatnélküli hosszabb lejáratú kölcsönrel lábra állani segítettek — szinte mondhatnám — a jövődbe látónak bölcsességével cselekedtek, mert ez a város amerikai tempóban fejlődő hely, hatalmas központ, a mely egy egész környéket fog magához vonni idővel; nagy vasuti indóháza s műhelye, óriási cukorgyára a munkások sok százait foglalkoztatja; mint járási székhely, a hol szolgabíró, járásbíró, adóhivatal s polgári iskola is van, erőteljes intelligenciával dicsekedhetik. A gyülekezet túlnyomó többségét azonban a munkások alkotják, tehát az az osztály, a melyet — ha ugyan lehet fokozatokat felállítani — a leghivebben kell vallás-erkölcsi gondozásban részesíteni, mert ez az osztály a tévelygő, az elfajult szocializmus tanai, a társadalombontó eszmék számára, kellő gondozás hiányában, legkönnyebben nyerhető meg. Épen azért, míg egyfelől teljes elismerés illeti egyházunk vezetőit s legelső sorban szeretett püspökünket, a ki a hatvani ügyét atyai gondadal karolta fel: másfelől Hatvan község előjárósága a közöny, vagy talán az elfogultság falai közül tétlenül nézte a kicsiny, erkölcsi célokra törekvő sereg küzdelmes munkáját és sem telekajándékozással, sem építési segéllyel közsege érdekeinek támogatására magát kötelezettnek nem érezte. Igaz, hogy felajánlott egy telket a templom számára, de valahol a juhszelen, a hol vége a város határanak s a merre a város fejlődése is teljesen ki van zárva; szóval kínált egy telket, hogy a látszat meg legyen őrizve, de az építők nem akarták véka alá rejteni a világgosságot. Node sebaj! azért a hatvani egyház munkája előtt nincs akadály; a hatvani intelligens, értelmes közönség rokonszenve sem fojtható el. Ez a rokonszenv nem pillanatnyi felbuzdulás s nem abban nyilvánult csupán, — a mit jól esett látnunk, — hogy Hatvan egész intelligenciája jelen volt a templomavatási ünnepen s az ez után következett banketten, hanem tényleges biznyságot abban talál, hogy az építkezés költségeihez úgyszólván az egész község hozzájárult adományaival, a melyek között is főhelyen szerepel a nemes hatvani Deutsch család 350 frtja. Közadakozásból s a konvent támogatásával épült a szép kis templom s a legmodernebb igényeket is kielégítő pompás paplak, hogy hirdesse az egyház vezetőinek bölcsességét s a hatvani közönség áldozatkészességét s egyetértését, a mikor magasabb, erkölcsi célokra törekvés gyámolításáról van szó.

Díszes közönség részvételével, szép renddel folyt le az ünnepély. Szánthó János esperes buzgó, szárnyaló imája után Haypál Benő, budai lelkész praedikált, Tokay István, hatvani misszionárius lelkész úrvacsorai agendát mondott, Bárdi Pál, héviz-györki lelkész két kisedet

keresztelt, majd Tokay az egyház és templomépítés történetét olvasta fel, végül Simon Ferenc jászberényi lelkész elragadó imádsággal ajánlotta a gyülekezetet s templomát az Isten gondviselő kegyelmébe. *

Feltűnt, hogy bár az egyház egyesült prot. missziói egyház, ág. hitv. ev. lelkész sem szóval, sem írásban nem jelentkezett, pedig — a mint hallottam — több ízben és módon meghívást nyert erre az ünnepélyre egyik közel lakó ev. lelképásztor. Bizonyosan gyengélkedett, mert talán csak más ok, mint valami e fajta, a testi életben rejlő, nem tartotta vissza? Vagy talán azért nehezített, mert az ág. ev. egyházi felsőség nem valami hathatósan támogatta a hatvani gyülekezet törekvését?! Ez se legyen nagy baj és ne zavarja meg a hatvani testvérek békességét, egymás iránt való szeretetét. Régi mese szól a vesszőről, a mely szálanként pozdorjává törhető, de egy csomóba kötve ellentáll az erőnek. Legyen a hatvani egyházban erős az egyetértés, a testvéri szeretet által; kösse őket egy csomóba a magas, erkölcsi célokért küzdés erősítő, hátorító, lelkesítő tudata.

Haypál Benő.

K Ü L F Ö L D.

Külföldi szemle.

Az amerikai nagy baptista missziói társulat nagy sikert mutat a térítés dolgában. Legutóbb kiadott jelentése szerint az 1897. évben a keresztség által 13,197 személyt vett föl a baptista gyülekezetbe, mely szám az egyes országok között következőleg oszlik meg: Svédországra esik 2032, Németországra 2836, Oroszországra 980, Finnországra 153, Dániára 256, Norvégiára 170, Franciaországra 215, Spanyolországra 26, Birmára 2471, Assamra 1189, Telugulandra 1870, Khinára 475, Japánra 189 s a Kongóra 335 személy. Mint ismeretes, a baptista misszió nagyon tevékeny, s munkásságának tárgyai a keresztyének és a pogányok egyaránt. Különösen Amerikában és a vagyonosabb osztályban terjed nagy mérvben a baptizmus.

Hoensbroeck gróf, az ismert exjezsuita Németországon a minap egy házasságközvetítő intézetnek esett áldozatul, mely alkalomból a pápas s a prot. sajtó részéről heves támadásnak volt kitéve. A mult évben a német prot. érdekek szolgálatában álló »Evang. Bund« tagjai közé lépett, sőt annak magdeburgi közgyűlésén beszédet is tartott az általa alaposan ismert ultramontanizmusról. Nemes és tapintatos cselekedet volt tőle, a midőn a minap az »Evang. Bund« köréből kilépett, a miért neki az elnökség, Wintzingerode gróffal és Witte tanárral az élen meleg hangú átiratban köszönetet szavazott. Ha ügye tisztázódik s a fellegek fölé elvonulnak, szokott buzgóságával újból szolgálhatja az »Evang. Bund« igaz prot. ügyét. Mi őszintén fájlaljuk az esetet, és bizton várjuk és reméljük az ő rehabilitálását. Addig pedig — a mint az illik hozzánk — késsünk az ítélettel.

Németország 20 egyetemén a mult félévben mindössze 31,693 hallgató volt, és pedig: 2682 ev. prot. és 1263. r. kath. theologus, 8747 joghallgató, 8047 orvosnövendék és 10,954 bölselethallgató. Leglátogatottabb egyetem volt a berlini 4882, legkevésbé látogatott a

rostocki 462 hallgatójával. Legtöbb protestáns theologus (433) tanult Hallében, a legkevesebb (27) Rostockban; a legtöbb r. kath. theologus (302) Boroszlóban, a legkevesebb (135) Würzburgban; a legtöbb joghallgató (1468) Berlinben, a legkevesebb (116) Rostockban; a legtöbb orvosnövendék (1182) Münchenben, a legkevesebb (99) Rostockban; a legtöbb bölselethallgató (2099) Berlinben, a legkevesebb (107) Greifswaldban. A 20 egyetemen mindössze 29,428 német és 2265, külföldi hallgató tanult. A tanárok létszáma 2493 és pedig 1066 rendes, 84 ú. n. honorár. professzor, 582 rendkívüli és 761 magántanár. A legtöbb tanára (366) volt a berlini, a legkevesebb (49) a rostocki egyetemnek.

A poroszországi bibliotársulat a minap ülte meg, nagy és lélekemelő ünnepélyek kíséretében fennállása 84-ik évének emlékünnepe. Nyomatásban is megjelent évi jelentése szerint a mult forgalmi évben 108,481 egész bibliát, 48,837 újszövetséget és 600 zsolnárost hozott forgalomba: 62,409 biblia a felsőbb iskolák osztályainak, 26,000 a házásoknak s 1642 példány a konfirmándusoknak szolgált. A katonák és tengerészek között 5078 egész biblia és 21,469 új-testamentom kelt el. Az ú. n. revideált vagy oltárbibliának 4-ik kiadása tervbe van véve, s legközelebb hagyja el a sajtót. Lehetetlen nem örvendünk a bibliának, mint a könyvek könyvének és igazi népkönyvnek a különféle emberek, népek és nemzetsek között való ily nagymérvű terjedésén! Az emberiség e legnagyobbszertű pedagógikájának ily bámulatos terjedése a legerősebb bizonyíték a keresztyenség embert és világot nemesítő erejének és hatásának.

A protestáns szerzetesség gondolata merült föl theol. irodalomban! Egy német névtelen író vetette föl, s azt vitatja, hogy ideje volna imár szakítania a protestantizmusnak a szerzetesség Luther általi hagyományos elítélésével, mert a szerzetesség egyszerű elejtése a ker. személyiségek végtelenül becses erejétől fosztja meg a protestantizmust. Természetes, hogy a szerzetesség ideáljának csakis evang. értelemben való megújításáról és realizálásáról lehet itt szó. Oly vallásos geniuszok, mint a milyen Assisi Ferenc volt, a protestáns keresztyénségnek is hasznára válhatnak. E tekintetben *Harnack* tanár egyik irata is figyelemreméltó szempontokat jelzett 1891-ben. A »prot. szerzetesség« írójának az az alapgondolata: »Weltüberwindung auch durch das Mittel der Weltflucht«.

Az »Allgemeine Zeitung« mellékleteként 1895. júl. 1. óta, *Spectator* neve alatt »egyházpolitikai levelek« jelennek meg. Írója okoskodásai az ultramontanizmusról *Hoensbroeck* gróf fejtegetéseire emlékeztetik az olvasót. Erős hive a modern állameszmének s a lelkiismereti szabadságnak s lelkes barátja a Németbirodalom jelen egységének és nagyságának. Különbséget tesz politikai vagy ultramontán és vallásos egyházi katolicizmus között. Előbbi IX. Pius és XIII. Leó pápa műve, utóbbi a középkori Assisi Ferencz keresztyénségére való visszatérés s a pápa tisztán lelki hatalmának helyreállítása. Az ultramontán vagy politikai katolicizmust következőleg definiálja: »Ultramontán az, ki az egyház fogalmát a vallás fölé helyezi, ki a pápát fölcseréli az egyházzal, ki istenországát e világból valónak mondja s a középkori kurializmus szellemében Péter hatalmát a fejedelmek és népek feletti joghatóságában látja, ki vallásos meggyőződését hatalmi érdekeknek rendeli alá és saját lelkiismeretét egy idegen tekintélynek aldozza fel. A pápaságot mai állásában »az antik caesari világalom folytatásának« mondja, s »Róma küzdelme a világalomért a legterjedelmesebb és legtartalmasabb fejezete az újabb világ- és egyháztörténelemnek«. Sajnos, hogy egy Niebuhr vagy Bismarck

* Hát Keresztesi Samu, a hatvani gyülekezet tulajdonképeni szervezője s első, lelkes harcosa miért maradt ki a szereplők közül? Nagyon illő lett volna róla sem feledkezni el; pedig elfeledkeztek.